

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

УДК 37.035.6:94(477)

СУТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ЗАСАДАХ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ

Левицька А.А.

Чернівецький прикордонний загін
Державної прикордонної служби України

Стаття присвячена характеристиці сутності процесу формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій. Проаналізовано різні підходи науковців та практиків до розуміння процесу формування патріотизму. За результатами аналізу наукових праць з проблеми та проведеного дослідження встановлено, що формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій є цілеспрямованим процесом, важливою складовою формування їх особистості як громадянина-патріота, з високою патріотичною свідомістю, почуттям вірності та любові до Батьківщини, здатного до виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України. Встановлено, що методами формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій є такі: інформаційні, дослідницькі, дискусійні, аналітичні, відео методи, круглі столи, тощо. Автор звертає увагу, що історія прикордонного відомства багата військовими традиціями, у яких втілюється все найкраще: безмежна відданість Батьківщині, висока пильність, професійна майстерність, героїзм та відвага. Протягом навчання в НАДПСУ військові та прикордонні традиції стають елементом світогляду майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: патріотизм, військові традиції, прикордонні традиції, методи формування патріотизму, майбутні офіцери-прикордонники.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування патріотизму молоді – одне з найскладніших завдань, яке стоїть перед сучасним українським суспільством. Історія теоретичних досліджень патріотичних цінностей, національної самосвідомості налічує не один десяток років. У сучасних умовах динамічної обстановки на державному кордоні, коли зростає складність оперативно-службових завдань, розв'язання яких знаходиться у прямій залежності від сформованості позиції прикордонника як громадянина-патріота, набуває особливої актуальності питання формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників. Досвід такої діяльності, який мали прикордонники донедавна, у сучасних умовах не є достатньо актуальним. Виникла потреба істотно переглянути традиційні методи і форми підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), у тому числі щодо її патріотичної складової.

Тому підготовку офіцера, громадянина-патріота, відданого Військовій присязі та українському народові, визначено як один із основних шляхів реалізації Стратегії розвитку Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) [1, с. 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Теоретичну основу нашого дослідження становлять праці І. Бега, В. Борисова, І. Зязюна, М. Стельмаховича, Г. Філіпчука, М. Фіцули, Г. Шевченко та ін. Психологічні механізми формування і розвитку особистості, ціннісного ставлення до Батьківщини,

патріотизму як структурного елемента національної свідомості досліджено у працях М. Боришевського, Г. Костюка, О. Сафіна та ін. Про необхідність формування патріотизму військовослужбовців наголошується в працях А. Галімова, І. Грязнова, Д. Іщенко, В. Мірошніченко, Л. Романишиної та ін. Багато сучасних науковців в різних теоретичних і практичних аспектах висвітлюють проблему передачі традицій та культурної спадщини українського народу (Л. Левчук, Д. Кучерук, В. Панченко, М. Ярмаченко). Висновки та положення зроблені цими та іншими вченими мають велику наукову цінність для з'ясування теоретичних та практичних аспектів зазначеної проблематики. Але у дослідженнях, які проводились, в прямій постановці не вивчалась проблема формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій.

Метою статті є характеристика сутності процесу формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначаючи за освітою ключову роль у формуванні, розвитку, збереженні культури і традицій, необхідно врахувати, що державна ідеологія в сфері освіти тільки в тому випадку може бути ефективною, якщо вона враховує власну історичну спадщину і світовий досвід [2].

Як зазначає В. Мірошніченко, у кожному виді діяльності протягом багатьох років, десятиріч складаються об'єктивні закономірності, які відіграють важливу роль в ефективності процесів організації і здійснення цієї діяльності. У сфері, що стосується

суб'єктивного чинника – діяльності людей – такими закономірностями є традиції. На основі традицій створюються моральні ідеали, принципи, переконання і норми, які визначають стосунки між людьми, а також ставлення громадян певного суспільства до своєї держави [3, с. 182].

Традиції, як і інші соціально-психологічні явища, виникають і виявляються в різних масштабах, на всіх рівнях громадського життя [4, с. 126]. Залежно від норм групування людей традиції можуть бути: національні; народні. А відповідно до професійної спрямованості праці серед них можна виділити: трудові; військові (бойові). Військові традиції – це правила, звичаї, норми поведінки, які склалися історично, виражають чесне та сумлінне ставлення військовослужбовців до виконання обов'язку перед Батьківщиною [3, с. 183]. Традиції реалізуються у ритуалах, символах, творах мистецтва, науці, мові тощо.

Основними традиціями прикордонної служби є такі:

- постійне підтримання в свідомості кожного прикордонника особливої, надзвичайної значимості охорони кордону держави;

- державні інтереси ставити вище особистих, політичних і партійних уподобань;

- високий рівень фізичної підготовки прикордонників, їх стійкість і практична спроможність долати складнощі за будь-яких обставин;

- наставництво;

- надання особливого значення першому виходу прикордонника на кордон;

- глибока повага прикордонників до населення прикордоння, опора на місцевих жителів та постійна ефективна співпраця з ними;

- вірність зеленому кашкету (берету), що починає свою історію із далекого 1827 року, коли була введена форма одягу для перших прикордонників;

- спадкоємність і тісний зв'язок між прикордонниками всіх поколінь;

- вшанування героїв.

Щодо трактування патріотизму традиційно існують різні підходи серед науковців та практиків. Так, М. Ярмаченко визначає поняття «патріотизм» як «суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов'ю до батьківщини». М. Ярмаченко називає такі вияви патріотизму як принципу моралі: «підкування про інтереси та історичну долю країни й готовність заради неї на самопожертви; вірність Вітчизні, що бореться з ворогами; гордість соціальними та культурними досягненнями своєї країни; співчуття до страждання народу і негативне ставлення до соціальних пороків суспільства; повага до історичного минулого вітчизни і успадкування від нього традицій; прив'язаність до місця проживання (до міста, села, області, країни загалом)» [5, с. 356].

На думку А. Максютова, патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстоювати її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею [6, с. 31].

Патріотизм – це комплексна якість людини, яка має конкретно-історичний, суспільно-політичний, національний характер. Без національних ознак патріотизм перетворюється в абстрактно-бюрократичний, чиновницький [7].

Т. Анікіна розуміє, що основу патріотизму як соціально-морального принципу складає його інтелектуальна сторона; у патріотизмі як у моральній якості особистості виступають як єдине ціле емоційно-почуттєвий, інтелектуальний та діяльнісний компоненти, причому останній з них відіграє провідну роль [8, с. 15-16]. Беручи до уваги думку дослідниці, що патріотизм на рівні буття – це складна інтегративна якість особистості, яка складається з емоційно-почуттєвого, інтелектуального та діяльнісного компонентів, зазначимо, що процес формування патріотизму включає в себе комплекс знань про Батьківщину, почуття любові до неї та активну діяльність, спрямовану на її процвітання. Для того щоб своєю діяльністю здійснювати волю нації, не досить лише одного бажання чи переконання. Необхідно мати ще відповідні знання й уміння, а також вимогливе, критичне ставлення до власних патріотичних знань та умінь. Освітнє середовище вищого військового навчального закладу має сприяти формуванню цих характеристик через використання різноманітних форм та методів.

Формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій визначаємо як цілеспрямований процес, що є важливою складовою формування їх особистості як громадянина-патріота, з високою патріотичною свідомістю, почуттям вірності та любові до Батьківщини, здатного до виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України.

Патріотизм відображає цінний досвід, який накопичувався суспільством тисячоліттями. Кожне покоління по-своєму проходить школу патріотизму. Нині межі патріотизму незмірно розширились. Сучасні дослідження патріотизму охоплюють реалії суспільного життя в незалежній Україні. Саме тому сьогодні патріотизм має нове тлумачення. У наші дні патріотизм передбачає здатність відстоювати суверенітет своєї держави, зі зброєю в руках боротись за збереження її цілісності, здатність встояти перед будь-якими викликами гібридної війни.

Патріотизм виявляється у комплексі суспільних почуттів, поглядів, переконань, способів дій та вчинків, що загалом називаються любов'ю до Батьківщини.

Сьогодні український народ має право говорити про український патріотизм, самому визначати своїх патріотів. Наша країна та всі ми переживаємо нелегкі часи. Щодня, в непростих бойових умовах, під кулями і «Градами» терористів та іноземних найманців, ціною власного життя, прикордонники, стають на заваді штучного розколу країни, демонструючи при цьому кращі риси захисника Батьківщини. Виконуючи свій обов'язок по захисту суверенітету та територіальної цілісності держави у південно-східних областях України прикордонники своїм героїзмом, мужністю та відвагою вписали славетну сторінку в історію України. Ми схиляємо

голови перед патріотами, які до кінця виконали свій військовий обов'язок, до останнього подиху залишилися вірними священним зобов'язанням Військової Присяги і віддали найдорожче – своє життя – за Україну.

Серед них генерал-майор Момот Ігор Федорович – Герой України, керівник навчального центру Держприкордонслужби України, який з перших днів війни на Донбасі особисто вів своїх хлопців у бій та загинув на передовій під обстрілом «Градів» у липні 2014 року. Указ Президента України ім'я генерал-майора Ігоря Момота присвоєно Навчальному гвардійському Оршанському орденів Суворова, Кутузова і Олександра Невського центру підготовки молодших спеціалістів Державної прикордонної служби України.

У липні 2014 року під час виходу наших підрозділів з пункту пропуску «Должанський» старший лейтенант Дзюбелюк О.М., попавши під мінометно-гаубичний обстріл, проявив мужність та рішучість, але ... загинув. Згодом в смт. Нова Ушиця Хмельницької області, звідки родом Олександр, на Алею Слави Героїв внесено ім'я старшого лейтенанта Дзюбелюка О.М.; відкрито меморіальну дошку на фасаді Ново – Ушицького коледжу в пам'ять старшого лейтенанта Дзюбелюка О.М.; вулицю, на якій проживав Олександр, перейменовано на вулицю Олександра Дзюбелюка;

Таких прикладів багато, мужність та героїзм наших побратимів під час виконання бойового завдання є прикладом патріотизму, самовідданого служіння Батьківщині, українському народові, стійкості в ім'я миру в нашій державі, в ім'я збереження цілісності України. З моменту загострення ситуації в Донецькій та Луганській областях біля 16 тисяч прикордонників стійко стояли на відповідальних ділянках та мужньо виконували свої обов'язки. Під час бойових зіткнень та обстрілів 67 прикордонників загинули. Ще більше 400 військовослужбовців зазнали поранень, а 5 вважаються зниклими безвісти.

Протягом 2014–2016 років за мужність та героїзм під час виконання обов'язків в зоні проведення антитерористичної операції державними нагородами були відзначені більше 680 прикордонників, з яких 66 посмертно. Орденами «За мужність» були нагороджені 159 прикордонники, 30 військовослужбовців відзначені орденом Богдана Хмельницького та 9 – орденом Данила Галицького. Крім того, медалями «За військову службу», «Захиснику Вітчизни», «За бездоганну службу» нагороджено 476 прикордонники. Ще понад 3000 охоронців кордону отримали відомчі відзнаки. Прикордонним відомством вживаються всі необхідні заходи з надання допомоги та підтримки сімей загиблих воїнів-прикордонників.

Історія прикордонного відомства багата військовими традиціями, у яких втілюється все найкраще: безмежна відданість Батьківщині, висока пильність, професійна майстерність, героїзм та відвага. Вони відображають кращі звичаї нашого народу. Героїчний подвиг солдатів і офіцерів у зелених кашкетах є національною гордістю українського народу. Про подвиги та самопожертву охоронців кордону у роки Другої світової війни відомо з історії, а героїзм та мужність нинішніх захисників батьківської землі ми спостерігаємо кожного дня. У цьому міцному зв'язку

покоління наша сила, наша непереможність, велике щасливе майбутнє України.

В органах та підрозділах Держприкордонслужби встановлюються пам'ятні знаки, меморіальні дошки та стенди загиблим охоронцям кордону. Ініціатива з увічнення пам'яті загиблих прикордонників підтримана та активно проводиться з органами місцевого самоврядування, закладами освіти та громадськими організаціями. В школах, освітніх закладах, музеях проводяться тематичні уроки, вечори, присвячені пам'яті захисників України.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [3; 6; 9] та практичного досвіду встановлено, що методами формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах військових традицій є такі: інформаційні, дослідницькі, дискусійні, аналітичні, відео методи, круглі столи, тощо.

Особливе значення для формування патріотизму курсантів має застосування такого методу як приклад (використання прикладів з життя і служби прикордонників). Тому в НАДПСУ під час посвячення у курсанти активну участь беруть ветерани-прикордонники, які діляться особистим досвідом служби та закликають курсантів першого курсу бути гідними нащадками старших поколінь, героїв сучасності. Традиція посвячення у курсанти мобілізує кожного курсанта на добросовісну службу, досягнення високих показників у навчанні та спонукає дорожити честю і гідністю звання курсанта.

Також в НАДПСУ започатковано проводити напередодні свята Дня прикордонника зустрічі ветеранів-прикордонників з курсантами, що є однією із традицій НАДПСУ. Такі зустрічі проводяться з метою виховання курсантів:

на героїчних прикладах виконання оперативно-службових та бойових завдань діяльності;

на прикладах життя та служби прикордонників, іменами яких названі іменні прикордонні застави, військові частини і кораблі Державної прикордонної служби України, вулиці в містах та містечках України;

на прикладах сумлінного ставлення до несення прикордонної служби кращих представників відомства.

Практичний досвід переконує в необхідності пошуків нових методів формування патріотизму на героїчних традиціях українського народу та прикордонників зокрема. Задля досягнення цієї мети, було запропоновано створити методики формування патріотизму курсантів на прикладах з життя героїв-прикордонників. В основу формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників запропоновано покласти правдиве слово про подвиги захисників України. Таким чином, відбувалося «відомче згуртування» курсантів на основі ознайомлення зі сторінками сучасної історії прикордонного відомства.

Запропоновані методики формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників передбачають використання таких методів формування патріотизму курсантів, як інформування та бесіди. Як зазначають вчені, ефективність бесіди чи інформування багато в чому залежить від якості проведення [3, с. 201]. Щоб бесіда викликала у курсантів бажання наслідувати героїчний

подвиг, краще нести службу, вона має бути емоційно насиченою, супроводжуватись демонстрацією фото- чи відеоматеріалів, продуманим має бути місце та час проведення, склад та кількість курсантів у групі, з якою проводиться бесіда.

Протягом навчання в НАДПСУ військові та прикордонні традиції стають елементом світогляду майбутніх офіцерів-прикордонників. Після закінчення НАДПСУ випускники направляються для проходження служби в іменні підрозділи, у ті підрозділи, яким присвоєні імена героїв-прикордонників. Служити у таких підрозділах – велика честь. Командири і офіцери-вихователі роблять багато для того, щоб досягти нових успіхів у виконанні поставлених ними оперативно-службових та службово-бойових завдань.

Висновки. Отже, сьогодні військові традиції у своєму розвитку пройшли шлях від емпіричного осмислення до системного використання в освітньому процесі НАДПСУ та складають унікальний досвід. В результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що потенціал військових традицій полягає в його використанні як засобу формування та розширення світогляду майбутніх офіцерів-прикордонників, набуття знань про приклади патріотизму, мужності, героїзму, які

мають місце щодня в зоні проведення антитерористичної операції, де є проблема з контролем майже чотирьохсот кілометрів ділянки кордону з Російською Федерацією, пробудження глибокої любові до Батьківщини, прагнення до збереження її цілісності. У процесі вивчення та використання військових традицій у курсантів не лише накопичуються знання про складний характер сучасної оперативно-службової та службово-бойової діяльності ДПСУ, а й формуються патріотичні почуття, усвідомлення себе як громадянина України, прагнення наслідувати вчинки захисників Батьківщини.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми.

Виходячи з її актуальності, доцільно продовжити наукові пошуки за такими **перспективними** напрямками:

вплив українських національних цінностей на формування патріотизму майбутніх офіцерів-прикордонників;

формування патріотизму військовослужбовців в екстремальних умовах службово-бойової діяльності;

взаємозв'язок традицій запорізьких козаків та сучасних традицій прикордонної служби.

Список літератури:

1. Стратегія розвитку Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького на період до 2021 року. – Хмельницький: НАДПСУ, 2016. – 29 с.
2. Алексеева Т. Духовність у системі морального, естетичного та патріотичного виховання українського народу / Т. Алексеева // Мистецтво у духовному відродженні України: традиції, новації і перспективи. Збірник матеріалів. – Рівне, 2004. – 232 с.
3. Мірошніченко В. І. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників: монографія / В. Мірошніченко. – Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 376 с.
4. Грязнов І. О. Система морального виховання майбутніх офіцерів-прикордонників: монографія / І. О. Грязнов. – Хмельницький: НАДПСУ, 2004. – 370 с.
5. Педагогічний словник / за редакцією М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
6. Максютов А. О. Патріотичне виховання майбутніх учителів географії в процесі пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності: дис. ... кандидата пед. наук / А. О. Максютов. – Умань, 2014. – 215 с.
7. Кузь, В. Г. Основи національного виховання: концептуальні положення / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук. – Умань: Христинівська районна друкарня, 1993. – 108 с.
8. Аникина Т. А. Патриотическое воспитание будущих учителей музыки средствами художественного краеведения: дис. ... канд. пед. наук / Т. А. Аникина. – К., 1993. – 186 с.
9. Колодій О. С. Формування патріотизму студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.0.07 / О. С. Колодій. – Умань, 2016. – 22 с.

Левицкая А.А.

Черновицкий пограничный отряд
Государственной пограничной службы Украины

СУЩНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЗМА БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ НА ОСНОВЕ ВОЕННЫХ ТРАДИЦИЙ

Аннотация

Статья посвящена характеристике сущности процесса формирования патриотизма будущих офицеров-пограничников на основе военных традиций. Проанализированы различные подходы ученых и практиков к пониманию процесса формирования патриотизма. В результате анализа научных работ по проблеме и проведенного исследования установлено, что формирование патриотизма будущих офицеров-пограничников на основе военных традиций является целенаправленным процессом, важной составляющей формирования их личности как гражданина патриота, с высоким патриотическим сознанием, чувством верности и любви к Родине, способного к выполнению оперативно-служебных и служебно-боевых задач по защите национальных интересов, целостности, независимости Украины. Установлено, что методами формирования патриотизма будущих офицеров-пограничников на основе военных традиций являются: информационные, исследовательские, дискуссионные, аналитические, видео методы, круглые столы и тому подобное. Автор обращает внимание, что история пограничного ведомства богата военными традициями, в которых воплотилось все лучшее: беззаветная преданность Родине, высокая бдительность, профессиональное мастерство, героизм и отвага. На протяжении обучения в НАГПСУ военные и пограничные традиции становятся элементом мировоззрения будущих офицеров-пограничников.

Ключевые слова: патриотизм, военные традиции, пограничные традиции, методы формирования патриотизма, будущие офицеры-пограничники.

Levytska A.A.

Chernivetskyi Border Detachment
State Border Guard Service of Ukraine

THE ESSENCE OF THE FORMATION OF PATRIOTISM OF FUTURE BORDER GUARD OFFICERS ON THE BASIS OF MILITARY TRADITIONS

Summary

The article is devoted to characterizing the essence of the process of formation of patriotism of future officers-border guards on the basis of military traditions. Different approaches of scientists and practitioners to understanding the formation of patriotism are analyzed. According to the results of the analysis of scientific works on the problem and the conducted research it was established that the formation of patriotism of future officers-border guards on the basis of military traditions is a purposeful process, an important component of the formation of their personality as a patriot citizen with a high patriotic consciousness, a sense of loyalty and love for the Motherland, able To perform operative-service and service-combat tasks for the protection of national interests, integrity, independence of Ukraine. It is established that the methods of formation of patriotism of future officers-border guards on the basis of military traditions are as follows: information, research, discussion, analytical, video methods, round tables, etc. The author draws attention to the fact that the history of the border agency is rich in military traditions, which embodied the best of all: unlimited devotion to the Motherland, high vigilance, professional craftsmanship, heroism and courage. During the training in the NADPSU, the military and border traditions become an element of the outlook of future officers-border guards.

Keywords: patriotism, military traditions, border traditions, methods of formation of patriotism, future officers-border guards.